

BIA-P. 2.3.1/2-52

ธรรมะที่ควรเติมลงในชีวิต

(ชุดลอยปทุม อันดับ ๕๒)

พุทธทาสภิกขุ

อุทิศนา

ลอยธรรมะมาลัย	ลงสู่โลกอันเบียดบีบ
แผ่ธรรมะรังษี	ตามพระพุทธรูปประสงค์ ๗
มันหมายจะเสริมศาสน์	สถาปนโลกให้อยู่
ปลอดภัยพินาศ, คง	เป็นโลกศุขสถาพร ๗
หากแล้งพระธรรมญาณ	อันธพาลกลีบ
จะครองโลกเป็นอากร	ให้เลวลู่สเตรัจฉาน ๗
จะทุกข์ทนทั้งคืนวัน	พิฆาตกันบมิประมาณ
ด้วยเหตุอหังการ	เข้าครองโลกวิโยคธรรม ๗
บรรษัทพระพุทธรองค์	จึงประสงค์ประกอบกรรม
ตามแนวพระธรรมนำ	ให้โลกผองผ่องพันภัย ๗
เผยแผ่พระธรรมทาน	ให้ไพศาลพิชิตชัย
แปดหมื่นสี่พันนัย	อุทิศทั่วทั้งปถพี ๗

พ.ท.

๒๕๒๓

ธรรมะที่ควรเติมลงในชีวิต

(ชุดลอยปฐม อันดับ ๕๒)

คำบรรยายของ

ท่านพุทธทาสภิกขุ

ในโอกาส อบรมครุวิทยาลัยจันทรเกษม

เมื่อ ๒๓ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๒๕

ศรัทธาบริจาคของ

คุณปัญญา และ คุณจันทร์ฉาย บุรพาชีพ

เจ้าของ บริษัทบุรพาโฮสเทล และบริษัทบุรพาฟามาซี จำกัด

ตลาดปากน้ำโพ, ถนนสุชาดา, จ. นครสวรรค์

สร้างขึ้นไว้ในพระพุทธศาสนา

ถวายเป็นธรรมบูชาคุณ แต่องค์ท่านผู้บรรยาย

เพื่อแจกเป็นธรรมบรรณาการแก่สหรัชมิก

จำนวน ๔,๐๐๐ เล่ม

๑๕ เมษายน ๒๕๒๗

คำขวัญโรงเรียนวัดอโศก

(๓๒ ปีที่ ๒๕๓๖)

กตมาถอย

อันความถอย ละจะยัง ดับลงได้
หม่นมิใช่ เพราะเรา ตามส่นอบ
สิ่งหือถอย ใหนักัน ลัง มันมีอบ
แต่เพราะต้อง หน้ามัน ในักบรลัด,

ในักบรลัด บง กอ เกนรานอถอย
ความว้อนไม่ มีมาก สด่งส้ง
ทั้งอวผลิต กัดกร งานโตๆ
ในักบรลัด ล้อบสี มีสูงเอิน ๆ

หม่อม ธรรมิโก

การรู้จักธรรม คือการรู้ตัวละไว้มีอันละอย่างถูกต้อง คน
 มีผลอยู่ในใจ สักใจ แม้ในยามใดก็ตาม ย่อมรู้ตัวอยู่
 ทั่วทั้งใจ อย่าง ย่อม ใจว่าละไว้ ความสุขขโมยใหม่ ย่อม
 มีไว้เป็นที่ตั้งแห่ง ความขลังใจ จักมีผู้รู้ธรรมอย่างแท้-
 จริง. ความเห็นแก่ตัว ย่อมเกิดมิได้ เพราะเหตุนี้. ความรัก
 เพื่อนมนุษย์ด้วยดี ย่อม มีได้โดยง่าย แม้ละไว้ความขลัง
 ใจที่ สุก ภาว กั้น ภาว ภาย สัก ภาย ใจ. ผู้ประพฤตธรรม ย่อม
รู้ตัวเป็นสุข เมื่อรู้ตัวว่าตนได้ประพฤตธรรม นี้คือเมื่อได้ทำ
 หน้าที่ของตนอย่างถูกต้อง. ความโกรธพัวพัน ใน
 ใจนี้ ทำให้รู้ตัวเป็นสุข. มีผลของความขลังอันเป็นภาษา
 คือ สุขเวทนา ภายเห็นด้วย คือ ๓๓ ๓๓ ๓๓ ๓๓ ๓๓ ๓๓
 ใจที่ตบไว้มีทุกสภาวะโดยนัยนั้น สักใจแล้ว.

ธรรม: ข้อใดในเรารู้จักมีจิตใจ อย่างถูกต้อง รู้จักมี
 ใจดีคือมีใจดี และผู้มันอย่างถูกต้อง, มีหน้าที่ที่ทราบ
 หน้าที่ของตนได้ ได้โดยดีใจดีใจดี มีทั้งสามอย่าง อย่าง
 ถูกต้อง คือเป็นใจเพื่อ สันติสุขสันต์บุคคล และ สันติภาพ
ของสังคม โดยสันต์ใจดี, มีสัจจะวิญญูญาณโดยดี
 ใจดี แม้ได้สักใดก็ตาม และพหุภาษาที่ทั้งปวง, มีเมตตา
 ธรรมโดยดี หรือ หนักแน่นด้วย แม้แต่ตนเองโดยดี. นี้
 นี้เรียกว่า ชาติ, ชาติ, หรือ ข้อใดโดยดี ย่อมมี
 แต่ผู้ประพฤตธรรม. ข้อนี้ หมายถึง ความว่า ธรรม มีไว้สำหรับ
 หน้าที่ของตนโดยดี, มีแต่ สัจจะดี มีตั้งแต่ ชาติที่
 มีประพฤตธรรม มีเมตตาใจดี.

เขา มีทั้ง บุญคุณอันยิ่งใหญ่ สำนักรับการฝึกฝน เพื่อจะได้
 รู้จักสิ่งทั้งปวง ของ โลก ต่อดวงอาทิตย์เป็นครั้งแรก เพื่อมีชีวิตอยู่ได้
 ของ สอนสั่ง มีทั้ง มีทั้ง บุญคุณอันยิ่งใหญ่ สำนักรับการฝึกฝน
 คือ ๑. เขาได้มาเป็นนักวิทยาศาสตร์ คนในหัวไม้ซึ่งมี แผลบนที่
 เป็นที่อันอยู่ โดยมากในโลกปัจจุบัน ซึ่งกำลังขาด ขาด
 เขามันคือโลกของพวกเราไม่ได้ ก็จริง แต่เขาสามารถควบคุม
 ๓. บุญคุณอันยิ่งใหญ่ ๑. ได้สัมผัสโลก แต่ในลักษณะนี้
 จะไม่มีพิษเป็นภัยแก่เราได้ โดยอาศัยธรรมะ นั่นเอง. ที่
 คนในโลก ทำได้เช่นนี้" โลกนี้ ก็เป็น โลกที่สงบสุขอยู่
 สันติ หรือเป็น โลกของ พระศรีอารยเมตไตรย ซึ่งมาทันทีทัน
 ๑. เพราะเป็น โลก ที่ ไม่มี เลย ไม่ ด้วย ธรรม.

ทางรอด ของ โลก ปัจจุบันนี้ มีอยู่ทางเดียวนี้ เท่านั้น
 คือ เดินไปทางธรรม. การขจัดปัญหาทุกชนิดได้เดินไปทาง
 ทางธรรม ย่อมเป็นกุศลอันใหญ่หลวง และสุขสุด. ขอได้
 การจัดการปัญหาอันเป็นธรรมะ ซึ่งโดยแท้จริงแล้ว สงสารเรื่อประ-
 ไซอันเต็ม ทนจนมาประสังต์ นับแต่ผู้ที่มีสติปัญญาแล้ว และ
 ผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่ โดยทุกแห่งทุกมุมโลก. ท่านใดที่ขอ
 ใดมาหา ผู้ใดที่ มี สติ ปัญญา มี ด้วย ธรรม.

๑. โลกของ...

โลกของธรรม, โลก

ธรรมะที่ควรเติมลงในชีวิต*

ท่านที่เป็นครูบาอาจารย์ และ ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรม,
ทั้งหลาย,

อาตมาขอแสดงความยินดี ในการมาของท่านทั้งหลายใน
ลักษณะเช่นนี้ คือมาแสวงหาสิ่งที่เรียกกันว่าธรรมะ ซึ่งเป็นที่รู้จักกันอยู่
ก็แล้ว,

เรื่องที่จะพูดมันก็มีส่วนที่เป็น ธรรมะที่ต้องการ
คือที่ยังขาดอยู่, ที่ยังจะต้องเติมให้เต็ม. พูดเป็นภาพ
พจน์สักหน่อย ก็พูดว่า เหมือนกับเติมธรรมะลงไปในชีวิต;
เหมือนกับคนเติมน้ำมัน เติมเชื้อเพลิง, เติมอะไรลงไป ใน
สิ่งที่จะต้องเติม, อย่างนั้นเหมือนกัน.

* อบรมครูวิทยาลัย จันทรเกษม กรุงที่ ๑ เมื่อ ๒๓ ต.ค. ๒๕

ความหมายของ “ธรรม”.

ถั่ววักันโดยแท้จริงในชั้นลึก ชีวิตนั้น มันก็เป็น
 ธรรมะอยู่แล้ว แต่มันมีธรรมะอีกหลาย ๆ อย่าง ที่ต้อง
 ประกอบกันอยู่. ขอให้ท่านทั้งหลายสนใจฟัง และจำหัวข้อ
 เรื่องธรรมะไว้สักอย่างหนึ่งว่า “คำว่าธรรมะนั้นมีความหมาย
 ๔ ความหมาย” คือ :

ที่เป็น ตัวธรรมชาติ ก็เรียกว่าธรรมะ. ที่เป็นตัว
 กฎ ของธรรมชาติ ก็เรียกว่าธรรมะ. ที่เป็นตัวหน้าที่ตาม
 กฎของธรรมชาติ นั้น ก็เรียกว่าธรรมะ. ที่เป็นตัว ผลที่
 เกิดมาจากหน้าที่นั้น ก็เรียกว่าธรรมะด้วยเหมือนกัน.

มันเลยเป็น ๔ ความหมาย จำได้ง่าย ๆ สั้น ๆ ว่า
 (๑) ธรรมชาติ, (๒) กฎของธรรมชาติ, (๓) หน้าที่ตาม
 กฎของธรรมชาติ, และ (๔) ผลจากหน้าที่.

ทุกขัตถสมพนธอัยกัษธรรมะ.

ที่นี้เราก็คูที่ตัวเรา : เนื้อหนังร่างกายจิตใจของเรา
 ที่มีอยู่ นี้เรียกว่าตัวธรรมชาติ ดิน น้ำ ลม ไฟ อากาศ
 วิญญาณ ที่มันเป็นตัวร่างกายมีชีวิต นี้เรียกว่า ตัวธรรมชาติ.

ที่^{นี้} ตัวกฎของธรรมชาติ ซึ่งมันมีอยู่ในตัวเรา
 ในร่างกายเราที่มันจะเกิดขึ้น เปลี่ยนแปลงไปอย่างไร, เจริญ
 อย่างไร, เสื่อมอย่างไร, กระทั่งว่า เราจะต้องทำอะไรกับ
 มัน, เป็นตัวกฎเกณฑ์ที่มีอยู่ในชีวิต^{นี้}แล้ว.

หน้าที่ของเรา ก็คือต้องทำให้ถูกต้องตามกฎ-
 เกณฑ์^{นี้}นั้น ๆ เพื่อชีวิตอยู่ได้, และเพื่อชีวิตเจริญ^{ขึ้น} ๆ
 ไป, เพื่อชีวิตอยู่ได้ ก็เช่นว่ามันมีกฎเกณฑ์ทำให้เกิดหน้าที่
 แก่เรา; เช่นว่า : เราต้องกิน ต้องอาบ ต้องถ่าย ต้อง
 บริหาร ต้องหาบ้จจัย อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย การ
 บำบัดโรคภัยไข้เจ็บ กระทั่งว่าการคบหาสมาคมกับบุคคลรอบ
 ด้าน หรือสิ่งต่าง ๆ รอบตัวเรา ให้ถูกต้อง. ^{นี่มัน}เป็น
 หน้าที่ที่จะต้องทำให้รอดอยู่ได้; ถ้าทำหน้าที่^{นี้}ไม่ถูกต้อง
 มันอาจจะตายหรือเกือบตาย. หน้าที่อีกแผนกหนึ่ง ก็คือ
 จะต้องทำให้เจริญด้วยคุณค่า^{ขึ้น} ๆ ไป, อย่าให้เสียที่ที่
 ได้เกิดมาเป็นมนุษย์คนหนึ่ง.

การ เป็นมนุษย์ คนหนึ่ง^{นี้}นั้นหมายความว่า มันต้อง
 ได้สิ่งที่ดีที่สุดในที่มนุษย์ควรจะได้รับ; ถ้าไม่ได้รับสิ่ง^{นี้}
 มันก็เสียชาติเกิด เพราะว่ามันจะต้องได้เต็มที่ ตามที่มนุษย์

อาจจะรับได้. ฉะนั้นจึงเกิดเป็นหน้าที่อีกชั้นหนึ่งว่า เรา
ต้องทำให้ได้รับประโยชน์ของความเป็นมนุษย์ ให้ถึงที่สุด.

หน้าที่ชั้นแรกที่ว่า ทำให้รอดหน้าที่อยู่ได้^๕
สัตว์เศรษฐกิจก็ทำเป็น, สุนัข แมว กา ไก่อะไรมันก็ทำเป็น,
และมันก็ทำอยู่ตามธรรมชาติ เพื่อให้รอดชีวิตอยู่ได้.
ก็รอดชีวิตอยู่ได้แล้ว สัตว์เหล่านั้นมันหมกหน้าที่; แต่
ว่าคนยังไม่หมก. คนเราเมื่อรอดชีวิตอยู่ได้แล้ว ต้องทำ
ต่อไป คือ เลื่อนชั้นของชีวิตนั่นเอง ให้มันสูง, สูงขึ้นไป,
ให้เต็มไปด้วยคุณค่าหรือประโยชน์อย่างสมบูรณ์ ทั้งประโยชน์
ที่จะพึงมีแก่ตน และประโยชน์ที่จะพึงมีแก่ผู้อื่น หรือว่ามี
ทั้งสองฝ่ายร่วมกันก็ได้. กังนั้น มนุษย์ จึงผิดแปลกแตก
ต่างจากสัตว์เป็นอันมาก ก็ในข้อนี้.

เมื่อได้ทำหน้าที่ อันนี้ ถูกต้อง มันก็เลยได้รับผล
ของหน้าที่ คือถ้าทำถูกต้องมัน ก็ได้รับผลเป็นสุข, อยู่
เป็นสุข, เต็มไปด้วยประโยชน์ดังที่กล่าวแล้ว. ถ้าทำไม่ถูก
ต้อง มันจะไม่มีประโยชน์คุณค่าอะไร; สักว่ามีชีวิตอยู่
หรือถ้าทำไม่ถูกต้องยิ่งไปกว่านั้นอีก มันก็เป็นคนที่มีความสุขภาพ
ไม่สมบูรณ์ เจ็บๆ ไข้ๆ หรือตายไปเลย ไม่ได้เหลือรอดเป็น

ชีวิตอยู่. ฉะนั้น การที่เราทำให้สบายดี มีสุขภาพดี แล้วปฏิบัติหน้าที่ของตน ให้เกิดผลแก่ทุกฝ่ายนั้นแหละ เรียกว่าหน้าที่. ธรรมะ คือหน้าที่ แล้วผลที่เกิดขึ้นมา อย่างนั้นแหละ คือผลที่เกิดมาจากหน้าที่.

ธรรมะความหมายที่ ๓ สำคัญที่สุด.

ท่านทั้งหลายจะสังเกตเห็นได้เองว่า ธรรมะในความหมาย ๔ อย่างนั้น อย่างที่ ๓ นั้นแหละสำคัญ. ที่ท่านอุทิศสัจมาจากที่ไกล มาแสวงหา มันก็คือความรู้ธรรมะความหมายที่ ๓ คือหน้าที่ นั้นเอง.

ขอย้ำหรือทบทวนอีกทีว่า : ธรรมะคือ ธรรมชาติ เนื้อหนังร่างกายเรา. ธรรมะ คือ กฎของธรรมชาติ ที่มันควบคุมร่างกายนี้ให้มันเป็นไปตามกฎ. ธรรมะ ความหมายที่ ๓ คือหน้าที่ ที่สิ่งที่มีชีวิตจะต้องทำให้ถูกต้อง. ตามกฎของธรรมชาตินี้ ๆ ธรรมะในความหมายที่ ๓ คือหน้าที่ที่มีมนุษย์จะต้องประพฤติ ให้ถูกต้องตามกฎของธรรมชาติ. ส่วนธรรมะในความหมายที่ ๔ นี้ ไม่ต้องสนใจก็ได้; เพราะว่าถ้า

ปฏิบัติหน้าที่ถูกต้องตามกฎของธรรมชาติแล้ว ย่อมเกิดผลดี
อยู่เอง.

ดังนั้นความหมายที่เราจะต้องสนใจที่สุด ก็คือความ
หมายที่ ๓ ที่ว่า ธรรมะคือ หน้าที่ ที่สิ่งที่มีชีวิตทุกชนิด
จะต้องประพฤติกระทำให้ถูกต้อง ตามกฎของธรรมชาติ จึง
จะรอดอยู่ได้ หรือจะเจริญยิ่ง ๆ ขึ้นไป.

ข้อนี้ไม่ใช่เฉพาะคน ไม่ใช่เฉพาะมนุษย์ ; มนุษย์
ก็ต้องทำ, ต่ำลงไปถึงสัตว์เรขาคณาก็ต้องทำ, ต่ำลงไปอีกถึง
ต้นไม้ต้นไผ่ ซึ่งมีชีวิตด้วยเหมือนกัน มันก็ต้องทำ. แม้
แต่ต้นไม้ มันก็ต้องทำหน้าที่ ดำรงชีวิต, ธรรมะ คือหน้าที่
ที่มีแม้แต่ต้นไม้. แต่ไม่มีใครเคยพูดว่า ต้นไม้มีธรรมะ
ปฏิบัติ; แต่ขอบอกให้รู้ว่ามันเป็นจริงอย่างนั้น; เพราะ
สิ่งที่เรียกว่าหน้าที่แล้วก็เรียกว่าธรรมะได้ทั้งนั้น. ธรรมะมี
ความหมายถึง ๔ ประการอย่างนี้.

เด็ก ๆ ได้ยินครูบอกแต่เพียงว่าธรรมะคือ คำสั่งสอน
ของพระพุทธเจ้า แล้วก็เลิกกัน คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า
นั้น ก็คือเรื่อง ๔ เรื่องนี้แหละ คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า
คือ ๔ เรื่องนี้ คือ เรื่องธรรมชาติ, เรื่องกฎของธรรมชาติ,

เรื่องหน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ, เรื่อง ผลที่เกิดมาจากหน้าที่-
ตามกฎของธรรมชาติ.

แต่ถึงอย่างนั้นก็ มีความสำคัญอยู่ในความหมาย
ที่ ๓, ความหมายที่ ๓ ที่ว่าหน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ.

เพราะฉะนั้น พระพุทธเจ้าท่านจึงได้ทรงบัญญัติ
ธรรมะไว้มากมาย ที่เรียกกันว่า ๘๔๐๐๐ ธรรมขันธ์ หรือ
อะไรก็ตามที่เกิด; แต่รวมแล้ว ทรงมุ่งหมายจะแสดง
หน้าที่ว่ามนุษย์จะต้องประพฤติปฏิบัติ กันอย่างไร.

ปฏิบัติให้ถูกต้องจักไม่มีทุกข์.

สรุปสั้นที่สุด ก็ว่า ประพฤติปฏิบัติให้ถูกต้อง
ทางกาย ทางวาจา และ ทางใจ, สามคำเท่านั้นแหละ ขยาย
ความออกไปหมดทั่วทั้งพระไตรปิฎกก็ได้ : ความถูกต้องทาง
กาย ทางวาจา และทางใจ. เมื่อมีความถูกต้องทางกาย วาจา
ใจ แล้ว มันก็ไม่มีความทุกข์เลย มันก็มีเท่านั้น.

อย่างไรเรียกว่าถูกต้อง? คือ ไม่มีผู้ใดเกิดความ
ทุกข์, ถูกต้องอย่าไปเอาอย่างนั้น อย่าไปเอาอย่างนั้น, หรือ
อย่าไปคาดคะเนเอาเองว่าอย่างไรถูก อย่างไรผิด. ก็ต้องให้

รู้ว่า ภูคนั้นมันคือไม่มีใครเป็นทุกข์; แต่ได้รับความสุขด้วยกันทุกฝ่าย, และผิคนั้นคือเต็มไปด้วยความทุกข์ ไม่ฝ่ายใดก็ฝ่ายหนึ่ง. ความถูกต้องทางกาย วาจา ใจ คือไม่ทำให้ผู้ใดหรือฝ่ายใดต้องเป็นทุกข์เดือดร้อน แล้วก็อยู่เป็นสุข.

ทำไมต้องระบุไปที่ กาย วาจา ใจ? ก็เพราะมันเป็นที่ตั้งแห่งการกระทำ. ร่างกายก็ทำงานทางกาย, วาจาก็ทำงานทางปากทางวาจา, ใจก็ทำงานทางใจจิตนึก. มันมีส่วนสำคัญอยู่ ๓ ส่วน สำหรับจะทำอะไร. ดังนั้นเราต้องรู้จักมันให้ดี แล้วทำให้มันมีความถูกต้องทั้งทางกาย ทางวาจา ทางใจ ดังที่กล่าวแล้ว. ฉะนั้นท่านทั้งหลายคงจะสรุปเอาใจความได้เอง ในความหมายนี้ ความหมายที่ ๓ ว่าหน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ.

มีผู้สรุปความไว้ดีแล้ว ในความหมายนี้ คือ เขาสรุปความไว้ว่า ธรรมชาติ คือระบบของการปฏิบัติ ที่ถูกต้องแก่ความเป็นมนุษย์ ทุกชั้นทุกตอนแห่งวิวัฒนาการของเขา. ท่านช่วยจำไว้บ้างซิ แล้วมันจะได้ประโยชน์กลับไปคุ้มค่า ถ้าจะไม่จำหรือไม่เข้าใจอะไรเสียเลย ก็คงจะมาเสียเวลาเปล่าๆ เสียค่ารถ เสียค่าใช้จ่ายเปล่า; อะไรที่ควร

จะจำไว้เป็นหลักได้ ก็ควรจะจดจำไว้ให้แม่นยำ ให้เป็นหลัก
เป็นธรรมชาติ ๔ ความหมาย.

ความหมายที่ ๓ คือหน้าที่สำคัญที่สุด จนถึงกับ
สรุปความได้ว่า ธรรมชาติ คือ ระเบียบปฏิบัติ ระเบียบปฏิบัติ
ช่วยจำเอาไว้, ไม่ใช่การพูด. มัน เป็นระเบียบปฏิบัติ คือ
ทำด้วย กาย วาจา ใจ. ที่ถูกต้องแก่ความเป็นมนุษย์, ที่สม
กับความเป็นมนุษย์, ที่ถูกต้องกับความเป็นมนุษย์, จำเป็น
แก่ความเป็นมนุษย์ ทุกชั้นทุกตอนแห่งวิวัฒนาการของเขา,
ทุกชั้นทุกตอนของความเจริญเติบโตของมนุษย์ ต้องให้
ถูกต้อง.

หนักมีแทนแหละ ทำให้มันถูกต้อง ทุกชั้นตอน
แห่งวิวัฒนาการ แล้วชีวิตนั้นก็เป็ชีวิตที่ถูกต้อง มี
ความสงบสุข เต็มอยู่ด้วยความถูกต้อง. เป็นชีวิตที่มันเต็ม
อยู่ด้วยความถูกต้อง ทุกอย่างทุกประการ ไม่ว่าจะมองกันใน
แง่ไหนมุมไหน แล้วก็เป็ชีวิตที่ดำเนินไปด้วยดี และถึง
จุดหมายปลายทางได้.

เหมือนรถยนต์สักคันหนึ่ง ถ้ามันมีความถูกต้อง
ทุกระบบของมัน มันก็วิ่งอย่างดี อย่างสบาย อย่างปลอดภัย

อย่างเจียบฉิไปสู่อุดหมายปลายทาง; เพราะวาระยนต์กัณนั้น
มันมีความถูกต้องทุก ๆ ส่วนประกอบของมัน. ชีวิตของ
คนเรานี้เปรียบคล้ายอย่างนั้นแหละ; มันต้องมีความถูกต้อง
ต้องทุกระบบปฏิบัติในร่างกายนี้, โดยเฉพาะทางกาย ทาง
วาจา ทางใจ. ก็จะเป็นชีวิตที่เจริญไปอย่างรวดเร็ว.
เพื่อถึงจุดเจริญที่สุด ที่มนุษย์ควรจะไปถึง.

ธรรมะนี้ต้องปฏิบัติให้ถูกต้องตลอดชีวิต.

ฉะนั้น ธรรมะนี้ช่วยจำไว้เถิดว่า คือระบอบปฏิบัติ
หมายความว่าต้องกระทำ ประพฤติ ไม่ใช่เพียงแต่พูด ๆ,
จด ๆ ไว้ในสมุด แล้วมันก็เลิกกัน. จะต้องประพฤติปฏิบัติ
จึงจะเป็นธรรมะ และเรื่องเหล่านี้ยังถูกต้องแก่ความเป็น
มนุษย์; เพราะเราเป็นมนุษย์ ต้องปฏิบัติถูกต้องแก่ความ
เป็นมนุษย์แล้วก็ทุกชั้นตอน ตั้งแต่เกิดมาจากท้องมารดา,
เติบโตขึ้นมา วัยรุ่นหนุ่มสาว เป็นพ่อบ้านแม่เรือนแก่เฒ่า
เข้าโลงไป. นี้เรียกว่าทุกชั้นตอนเลย ต้องมีความถูกต้อง,
ทุกชั้นตอนแห่งวิวัฒนาการ, ก็เลยมีแต่ความสงบสุข เป็น
สุข; นี้เรียกว่าเป็นมนุษย์ที่แท้จริง เรียกกันให้เต็มตาม
ความหมายก็เรียกว่า เป็นอริยบุคคล คือเป็นมนุษย์ที่
ประเสริฐ.

ถ้ามันโง่ เจ๋อ เต๋า ปู ปลา ทำอะไรไม่ถูกต้อง ก็เรียก
ว่าเป็น บุดูชน, บุดูชน คนหนาอยู่ด้วยความโง่ความหลง
นี่ *คนหนา* เรียกว่า *ปดูชน* มันก็มีความผิดพลาด; ก็ไม่ได้
รับประโยชน์ ที่น่าจะพอใจ เพราะไม่มีความถูกต้องใน
ระบบแห่งการประพศติหรือการกระทำ ในทุกๆ ขั้นตอน
แห่งวิวัฒนาการ. เดียวนี้มีการประพศติกระทำถูกต้อง ทุก
ขั้นตอนแห่งวิวัฒนาการ คนนั้นก็เป็นคนประเสริฐ, ไกล
จากความทุกข์, ไกลจากความชั่ว, ไกลจากทุกอย่างที่
ไม่พึงปรารถนา, ก็เลยเรียกว่าอริยบุคคล. เมื่อฝ่ายโน้น
เป็นบุดูชน คนหนา คนโง่ อยู่ด้วยความมืดความหลง;
ฝ่ายนี้ก็เป็นอริยบุคคล, มีความสว่างไสว แจ่มแจ้ง สงบเย็น
เป็นมนุษย์ได้ถึงที่สุด.

ชีวิตเป็นสุขต้องไม่มีปัญหา.

เราควรจะมองกันอย่างนี้, ตั้งเป้าหมายของความ
เป็นมนุษย์ไว้ อย่างนี้ ว่าจะเป็นคนบุคคลที่ปราศจากความ
ทุกข์, ปราศจากความชั่ว, ปราศจากปัญหาทั้งปวง, ที่จะเกิด
ขึ้นแก่ชีวิต. ถ้ามีปัญหา มันก็มีความยุ่งยากลำบาก กระวน

กระสวย เร้าร้อน มีคมมีว หนักหน่วง อันนั้นเรียกว่า บัญหา. อย่าให้มันมีปัญหานิดนั้น ชีวิตนั้นมันก็จะเกลียด, คือมีความสะอาด มีความสว่าง มีความสงบ มันก็สบาย เป็นสุขแบบที่แท้จริง, ไม่ใช่สบายหลอก ๆ ด้วยกิเลส.

เดี๋ยวนี้คนไปหลงในความสุขสนุกสนาน ด้วยอำนาจของกิเลส, แล้วก็ว่าเป็นความสุข; ทุกคนบูชาเงิน ว่าเงินจะช่วยให้เกิดความสุข. แต่ให้ดูให้คิดเถิดว่า เงินนั้นมันไม่แน่นอนไปว่าจะช่วยให้เกิดความสุข.

ถ้าคนไม่รู้อารมณ์แล้ว เงินนั้นแหละจะช่วยให้เกิดความสุข; หากหาด้วยจิตใจที่หนักอึ้งกระวนกระวาย ก็เป็นทุกข์ตั้งแต่หา, ครั้นได้มาแล้วก็ใช้เป็นเหยื่อของกิเลส ปรนเปรออีกเลสให้เกิดค้นหา รากะ โทสะ โมหะ. นี้ได้มาแล้ว มันก็ยังร้อน เก็บรักษาไว้ก็ วิตก กังวล หวง แล้วก็ห่วง จนเป็นโรคประสาท เพราะมีเงินที่เก็บไว้มาก ๆ นั้นเอง. นี้เรียกว่าหาเงิน หรือมีเงินหรือใช้เงิน โดยไม่ถูกต้องตามทางของธรรมะ, ไม่ถูกต้องตามทางของธรรมะ คือปฏิบัติหน้าที่ข้อนี้ ไม่ถูกต้อง.

ถ้าเขามีความรู้เรื่องธรรมชาติของกรรมวิบากอยู่เสมอ ใน
 การหาเงิน ก็ไม่มีความกระวนกระวายใจ, มีจิตใจสงบไป
 ตั้งแต่จะหาเงิน. คนหนึ่งหาด้วยความร้อนใจ, คนหนึ่ง
 หาด้วยจิตใจที่ปกติ, มันก็ต่างกันเสียแล้วตั้งแต่การหา.

เรื่องเงินทำให้มีทุกข์มาก.

จะเทียบตัวอย่างง่าย ๆ ที่สุด จะเข้าใจได้ง่าย ๆ ที่สุด
 เช่นว่าคนหนึ่งซื้อลอตเตอรี่ หรือห่วยอะไรก็ตามใจมานาน
 กระวนกระวายว่าเมื่อไรจะถูก, มันกระวนกระวายทั้งวันทั้ง
 คืน, ทั้งวันทั้งคืน ว่าเมื่อไรมันจะถูก หรือมันจะไม่ถูก, จน
 ถึงวันออกมันก็ไม่ถูกแหละ; มันก็เป็นทุกข์เหมือนกับตก
 อยู่ในนรกทั้งวันทั้งคืน. อีกคนหนึ่งซื้อลอตเตอรี่หรือห่วย
 มา แล้วก็ไม่รู้ไม่ชี้ ไม่ต้องรู้เก็บไว้ก็แล้วกัน ถึงวันออก
 ค่อยไปรู้ มันก็ไม่มีความทุกข์ทรมานอะไร.

ครั้นถึงวันออกถ้าถูกคนที่ไม่มีธรรมะ มันเหมือนกับ
 กับคนบ้า, มันอาจจะบ้าตายเลยเพราะถูกลอตเตอรี่. ส่วน
 คนมีธรรมะมันก็อย่างนั้นแหละ, มันก็ไม่มากอะไรไปกว่านั้น,
 มันปกติได้ แม้ว่าถูกลอตเตอรี่. ^{นี่ก็คิดดูเถิดว่าการถูก}

ลอคเตอร์มาก ๆ นะ ของคนที่มึรรมะกับของคนที่ไม่มี
รรมะ มันต่างกันถึงอย่างนี้. คนหนึ่งมันจะเป็นบ้าเสีย
ให้ได้, หรือมีก็เป็นโรคประสาทเลย; คนหนึ่งมันไม่เป็น
อะไร.

ทีนี้ มีเงินไว้ ก็เหมือนกัน คนไม่มีรรมะก็เต็ม
ไปด้วยความวิตกกังวล; แม้ฝากไว้ในธนาคารเรียบร้อย
แล้ว มันก็ยังไม่วายวิตกกังวล, ความวิตกกังวลนั้นทำให้
เป็นโรคประสาท. อย่าเข้าใจว่ามีเงินมากแล้ว จะไม่เป็นโรค
ประสาท การมีเงินมากมายนั้นแหละจะช่วยให้เป็นโรคประสาท
ได้เร็วขึ้นมากขึ้น ถ้าไม่มีรรมะ. เอ้า, ทีนี้ถ้ามีรรมะมัน
ไม่วิตกกังวล; มันรู้อย่างนั้นเอง มันอย่างนั้นเอง, มัน
ก็นอนหลับสบายดี. นี้เรียกว่า มันต่างกันถึงอย่างนี้.

ทีนี้ถ้าสมมุติว่าเงินมันสูญหายมันวิตอะไรไป คน
ไม่มีรรมะก็เหมือนจะบ้าตาย หรือตาย หรือเป็นบ้า; ส่วน
คนมีรรมะมันก็อย่างนั้นแหละ, หายก็หาย, หาเอาใหม่อีก
แหละ, ไม่เป็นทุกข์เลย, เขาไม่เป็นทุกข์เลย.

เมื่อคนเราจะหาเงิน จะมีเงิน จะใช้เงิน จะเก็บ
เงิน ก็ดี ถ้าไม่มีรรมะแล้วจะเป็นทุกข์; ฉะนั้นช่วย

ศึกษาไว้ให้พอ ว่าหาเงินก็ไม่ใช่ทุกข์, มีเงินก็ไม่ใช่ทุกข์,
ใช้เงินก็ไม่ใช่ทุกข์, เก็บเงินก็ไม่ใช่ทุกข์, คือไม่กระวน
กระวายใจ ไม่หนักหน่วงใจ ไม่ทรมานใจว่าอย่างนั้นแหละ.
นี่แหละธรรมะจำเป็น.

ที่ว่าหาเงิน นั้นมัน ก็ต้องทำงาน, ทำงานด้วย
ธรรมะนั้นมันเยือกเย็น; ทำงานด้วยกิเลสตัณหา นั้น
มันเร่าร้อน. คนโง่ทำงานด้วยกิเลสตัณหา, ด้วยความ
หวังอย่างยิ่ง เหมือนกับไฟเผาหัวใจ. คนโง่ทำงานด้วย
ความหวังด้วยกิเลสตัณหา เพราะไม่มีธรรมะ, มันมีแต่กิเลส
ตัณหาหรือมีความโง่; เขาก็หาเงินหรือทำการงานด้วยกิเลส
ตัณหา ร้อนใจก็ร้อนอยู่ข้างใน, ข้างนอกก็ร้อนอยู่ด้วยลม
ทวยแดด, มันร้อนทั้งข้างนอกข้างใน เพราะว่ามันมีความ
หวังนั่นเอง.

ไม่ทำอะไรด้วยความหวังแต่ทำด้วยสติปัญญา.

อาตมาได้ยินเด็ก ๆ เขาพูดกัน เด็กนักเรียนโต ๆ
แล้วนี่เขาพูดกันว่า "ครูสอนว่าชีวิตนี้อยู่ด้วยความหวัง".

นี้แหละอันตราย เพราะยังไม่รู้ว่าหวังชนิดไหนกัน. ถ้าหวังชนิดที่เป็นกิเลสค้นหาแผดเผาหัวใจแล้ว ไม่เท่าไรดอก คนนั้นมันก็ต้องเป็นบ้า; เพราะว่าอยู่ด้วยความหวังที่ทรมาณใจอยู่ตลอดเวลา.

ความหวังนั้นไม่ใช่ว่าพอเราหวังแล้ว มันจะได้ตามใจหวัง, พอเราหวังมันก็ยังไม่ได้อยู่นั่นเอง. เพราะฉะนั้นจึงถือว่า มันผิดหวังแล้วตั้งแต่เราลงมือหวัง, มันก็ผิดหวังอยู่ตลอดเวลา. บางทีก็ผิดหวังตลอดไป ไม่ประสบผลสำเร็จ เพราะมัวแต่หวัง, มันทำให้เราร้อน เหนื่อยกาย เหนื่อยใจในการทำงาน อย่าทำงานด้วยความหวัง. แล้วทำงานด้วยอะไร? ก็ทำงานด้วยสติสัมปชัญญะ ด้วยปัญญา.

ปัญญามันรู้เองว่า เราควรจะทำอะไร, ควรจะทำอย่างไร, ควรจะทำเท่าไร, ทำที่ไหน, ทำเมื่อไร, รู้-รู้แล้วก็ตั้งไว้เป็นหลัก, แล้วก็ทำไป. แต่อย่าหวังให้มันกตัญญู; อย่าไปหวัง, อย่าไปหวังให้มันกตัญญู, ทำให้สนุกไปด้วยสติปัญญา. ทำได้นิดหนึ่งก็ยินดี ทำได้นิดหนึ่งก็ยินดี ยินดี ๆ จนกว่ามันจะสำเร็จ, ไม่มีความหวังที่จะต้องกตัญญู.

ฉะนั้นเด็ก ๆ ของเราจึงทำผิดในเรื่องนี้ หวังอย่าง
กิเลสตัณหา เป็นโรคภัยไข้เจ็บเสียเมื่อเล่าเรียนนั่นเอง, หรือ
ว่ามันเป็นโรคประสาทเป็นคนพิการ จนชีวิตนั้นใช้ไม่ได้ไป
เลย; เพราะมันทรมาณใจ ในการเรียนในการกระทำ
มากเกินไป หรือบางทีมันก็ชิงสุกก่อนห่ามเร็วเกินไป อย่าง
มันก็วินาศหมด เพราะมันหวังรุนแรง.

ฉะนั้นไม่ต้องหวัง ทำไปตามสติปัญญา, สนุก
สนานในการกระทำ, เป็นสุขอยู่ในการกระทำ; เพราะว่า
เราไม่ก่อความหวังขึ้นมา ให้เป็นไฟเผาหัวใจ. คนชนิดนี้
ไม่มีไฟเผาหัวใจ เมื่อทำการงานหรือการเล่าเรียน, แล้วก็
เจริญไปอย่างสม่ำเสมอถึงที่สุดได้. เขาไม่ต้องเป็นโรคประ-
สาท หรือไม่เป็นโรคร้ายแรงอะไร ๆ, หรือไม่ต้องไปชิงสุก
ก่อนห่าม ทำผิดศีลธรรม อย่างที่ว่าเสียหายหมด, หรือว่า
ไม่ชิงสุกก่อนห่าม ชนิดที่เรียกว่ามัน รวยลัด คือไม่รวย
ง่ายมันก็ขโมย หรือปล้นนี่ มันก็ต้องเสียหายหมด. นี่มัน
ชิงสุกก่อนห่าม เพราะมีความหวังมากเกินไป.

ความหวังมากเกินไปทำให้จิตใจระรัว ทำอะไร
ไม่ได้ดี; เด็กนักเรียนที่เรียนหนังสือด้วยความหวังมาก

เกินไปนั้นเรียนไม่ได้ดี เพราะว่าใจของมันไม่ปกติ. เมื่อรู้ว่าจะต้องเรียนอย่างไรแล้วก็ไม่ต้องหวัง. ทำไปอย่างสบายๆ, คือทำด้วยสติสัมปชัญญะ บัญญา ไม่ต้องมีกิเลสตัณหา ซึ่งเป็นความหวัง. กิเลสตัณหานั้นมันไม่เข้าใครออกใคร. พอมีมาเมื่อไรมันก็ร้อนเมื่อนั้นแหละ, มันก็เป็นไฟเมื่อนั้นแหละ.

ฉะนั้น เราทุกคน อย่าได้ทำอะไรด้วยกิเลสตัณหาเลย, จงทำด้วยสติสัมปชัญญะ และปัญญา; ก็จะพอใจอยู่ในการงาน แล้วก็มีความสุขอยู่ในการงาน, มีความสุขเพลิดเพลินอยู่ในการงาน, ไม่ต้องทิ้งหน้าที่ ไปหาความสุขนอกร้าน. กิเลส ตัณหา กามารมณ์นั้นมันเป็นความสุขหลอกหลวง, เป็นความสุขเผาะผลาญ, เป็นความสุขทำลายเจ้าของ กัดเจ้าของให้วินาศไปเลย ความสุขชนิดนั้น.

ความสุขบริสุทธิ์ได้จากความพอใจอันถูกต้อง.

ความสุขบริสุทธิ์ คือ ความสุขที่เกิดจากว่า เราได้ทำถูกต้องแล้ว, เราพอใจตัวเองแล้ว ทำอะไรของเราอยู่นี้แหละ, ทำอยู่นี้แหละ; เมื่อรู้สึกว่าการถูกต้องเป็นที่พอใจ

แล้ว ความพอใจนั้นจะให้เกิดความสุข, ไม่เชื่อไปลองดู. ความสุขต้องเกิดมาจากความพอใจเสมอ; ถ้าไม่มีความพอใจแล้วไม่เกิดความสุข. เพราะฉะนั้นเราจะทำอะไรสักชนิดหนึ่ง หรือมีอะไรสักชนิดหนึ่ง; ถ้าพอใจแล้วมันก็เกิดความสุข. เรียกว่าความสุขเกิดมาจากความพอใจ

แต่เรื่องมันมีว่า ความพอใจนั้นต้องถูกต้อง ต้องบริสุทธิ์; ไม่ใช่พอใจไปลักเขา ไปขโมยเขา, ล้วงกาเมาเขา หรืออะไร อย่างนั้นเป็นความพอใจของกิเลส. อย่างนี้ไม่ใช่ความพอใจที่จะให้เกิดความสุขอย่างแท้จริง, มันให้เกิดความสุขอย่างหลอกลวง, หลอก—หลอก—หลอก หนักเข้าก็วินาศเลย มันเป็นความพอใจของกิเลส.

เดี๋ยวนี้เรามี ความพอใจของธรรมชาติ ของพระธรรม คือความถูกต้อง; ถูกต้องก็พอใจ พอใจก็เป็นสุข. ชาวนาเขามีธรรม เขาก็พอใจในการทำนา เป็นสุขอยู่ในการทำนา ในการไถนา ดำนา; เขามีความสุขอยู่ที่นา เมื่อทำนา, ไม่ต้องมีความสุขเมื่อไปตลาด ไปอาบอบนวด ไปอะไรต่าง ๆ นานา ๆ ซึ่งเป็นเรื่องของความหลอกลวง; ความสุขให้เกิดความพอใจ ความพอใจให้เกิดความสุข, ความสุขเกิด

มาแต่ความพอใจ. ถ้ามีความหวัง ความต้องการรุนแรง
เข้ามาแล้ว มันไม่อาจจะพอใจออก; เพราะมัน หวังเกิน
เสมอ มันพอใจไม่ได้. ถ้าความหวังเข้ามาเมื่อไร ความ
พอใจมันเกิดไม่ทัน, มันเกิดไม่ได้, เพราะความหวังมันเผา
ผลาญอยู่เรื่อย.

อย่าทำงานด้วยความหวังของกิเลสตัณหา ด้วย
ความโง่เขลาอย่างนั้น; แต่ต้องทำด้วยความสงบเย็น
แห่งจิตใจ ที่มีสติสัมปชัญญะ มีปัญญา, ทุกอย่างมันจะ
เป็นความสุขไปหมด ถ้าเราพอใจ.

อย่างว่ากวาดเรือน ถ้าไม่พอใจมันก็ตกนรก เพราะ
ต้องกวาดเรือน; แต่ถ้าพอใจมันยิ่งสนุกที่ได้กวาดเรือน,
และพอใจในการกวาดเรือน รู้ว่าเราได้ทำหน้าที่ที่ถูกต้อง
ที่เป็นตัวอย่างที่ดีแก่ลูกแก่หลานเป็นต้น, แล้วก็พอใจในการ
กวาดเรือน, แล้วก็สนุกสนานอยู่ในการกวาดเรือน; บ้าน
เรือนนั้นมันก็ไม่รก. ถ้ามันมีแต่ความหวัง มีแต่กิเลส
ตัณหา, ไม่พอใจแล้วมันก็ไม่ทำละ. ฉะนั้นบ้านเรือนของ
คนที่มีกิเลสชนิดนี้ก็รกไปหมดแหละ.

นี่เรา อย่าหวังด้วยความโง่ ให้มัน เผาหัวใจ;
 มีจิตใจเกลี้ยงเกลาสงบเย็น แล้วก็ทำงานไป, ทำงานไป แล้ว
 ก็สนุกตลอดเวลา, มีความสุขตลอดเวลา, เป็นความสุขที่ไม่
 ต้องซื้อหาจ่ายเงินอะไร. มันเป็นความสุขที่เกิดขึ้นเอง
 เพราะความพอใจ ที่ได้รู้สึกที่เรากระทำถูกต้องแล้ว; อย่า
 ไปหวังให้มันกัดหัวใจ ให้มันเผาหัวใจ, ทำให้ถูกต้องเกิด
 ผลมันก็จะออกมาเอง.

ทำหน้าที่ให้ถูกต้องจะมีผลเป็นความสุข.

ข้อนี้ ในพระบาลี ก็มีกล่าวมาก ว่าอย่าไปเร่งมันด้วย
 ความหวัง อย่าไปเร่งมันด้วยกิเลสตัณหา ทำให้ถูกต้องเกิด
 พอแล้ว. พระพุทธเจ้าท่านตรัสเปรียบไว้ว่า เหมือนกับแม่
 ไล่มันฟักไข่; มันก็ทำหน้าที่ให้ถูกต้อง : แม่ไก่จะฟักไข่
 อย่างไร, จะกกอย่างไร, จะพลิกกลับอย่างไร, จะหมุนอย่างไร,
 จะอะไรให้ถูกต้องตามวิธีของการฟักไข่. พอครบกำหนด
 ไข่มันก็กลายเป็นตัวออกมา โดยที่แม่ไก่ไม่ต้องปรารถนาว่า
 ลูกไก่จงออกมา, ลูกไก่จงออกมา, ลูกไก่จงออกมา. ถ้าแม่ไก่
 ทั่วไหนมันฟักไข่ด้วยความกระวนกระวายใจว่าลูกไก่จงออกมา,

ทำไมยังไม่ออกมา, ยังไม่ออกมาง่าย, ลูกไก่จึงออกมา, นีมัน
แม่ไก่บ้า, มันเป็นแม่ไก่บ้า, กิดูให้ที.

ฉะนั้น เราพยายามที่จะมีใจคอปกติ แล้วก็จะ
เป็นสุขอยู่ตลอดเวลา ตั้งแต่เริ่มทำการทำงาน จนกระทั่ง
ทำงานสำเร็จผล, เป็นสุขตลอดเวลา เป็นความสุขแท้จริง
และไม่ต้องใช้จ่ายเงินอะไร; เพราะมัน สุขอยู่ในการกระทำ.

หรือเปรียบเทียบเหมือนกับว่าชาวนาคนหนึ่งเขาทำนา,
เขาพอใจว่าได้ไถแล้ว ไถหว่านแล้ว ไถดำแล้ว คุดูแลดีแล้ว
เขาก็พอใจ. แม้ว่าการไถนาไถ้แนวเดียวแถวเดียว เขาก็
พอใจแล้ว, จอบพ่นนาที่เดียวเขาก็พอใจแล้ว, ทุกครั้งที่ทำ
ลงไป พอใจแล้ว พอใจแล้ว ก็เป็นสุขเรื่อยไปเรื่อยไปๆ จน
กว่าขุดนาเสร็จ ไถนาเสร็จ ดำนาเสร็จ คุดูแลเสร็จ; เป็นสุข
ตลอดเวลา ไม่มีร้อนใจเลย. ส่วนชาวนาที่โง่ มีกิเลส
ตัณหา มาก มันก็อยากให้ข้าวออกรวงวัน^๕; ตั้งแต่แรก
ซุกดิน ตั้งแต่แรกไถนา; เมื่อออกไม่ทัน เขาก็ว่า โอ้ย!
บ่วยการทำนา ไปขโมยดีกว่า ไปปล้นไปจี้ดีกว่า มันก็เป็น
เสียอย่าง^๕ และก็ไม่มีความสุขเลย.

ขอให้เรารู้จักทำให้ การงานหน้าที่นั้นแหละ ให้
 ความสุขแก่เรา, เป็นครูบาอาจารย์; อย่างนี้แหละ
 มีความสุขอยู่ในการงาน; เมื่ออยู่หน้ากระดานคำถือ
 ชอล์คเขียนอยู่ หรือทำอะไรรู้หน้ากระดานคำ ในห้องเรียน
 นั้นแหละ มันเป็นเวลาที่มีความสุขที่สุด เพราะได้ทำหน้าที่
 ของมนุษย์อย่างถูกต้อง อย่างมีประโยชน์แก่ตนเอง และ
 อย่างมีประโยชน์แก่นักเรียนทุกคน มองเห็นอย่างนี้แล้ว มัน
 ก็เป็นความสุข ไม่ต้องไปจ่ายเงิน.

ถ้าว่าไม่คิดอย่างนี้ครูก็ไปหาความสุข : อยาจะปิด
 โรงเรียนเร็ว ๆ, ปิดชั่วโมงเรียนเร็ว ๆ, ออกไปหาความสุข
 นอกถนน แล้วก็ไปเจอะอะไรบ้าง คิดคนเดียว รู้กันอยู่ทุกคน
 ซึ่งล้วนแต่ต้องจ่าย แล้วก็ยังมีอันตราย, ยังมีอะไรอีกมากมาย,
 แล้วก็ไม่ใช่ความสุขดอก มันเป็นเรื่องหลอกตัวเองทั้งนั้น
 แหละ.

คนได้แต่ แต่งตัวสวย ๆ, กินอาหารอร่อย ๆ, มี
 สิ่งยั่วยวนกิเลสตัณหากันถึงที่สุด, นั้นมันไม่ใช่ความสุข
 เลย, มันเป็นเรื่องหลอกตัวเองทั้งนั้น, เผาตัวเองทั้งนั้น

ไม่เท่าไรก็วินาศแหละ, กิติกุเถิก ไม่เท่าไรจะต้องวินาศ เพราะมันเป็นความสุขปลอม หลอกตัวเอง.

ถ้าเรามีความสุขจริงของพระธรรม คือเมื่อได้ ปฏิบัติหน้าที่ตามกฎเกณฑ์ของพระธรรมแล้วมีความสุข อย่างนั้นมันสุขจริง ไม่ต้องแกล้งทำ, ไม่ต้องบังคับให้สุข, ไม่ต้องหลอกตัวเองให้สุข, แล้วเงินก็ไม่เสีย เงินก็เหลือมาก, เงินเดือนก็เกินใช้ เกินพอใช้ ไม่ต้องคอร์รัปชั่น. ที่ต้อง คอร์รัปชั่นนั้น ก็เพราะมันต้องการความสุขหลอกลวงมาก เกินไป, เงินเดือนไม่พอใช้ ต้องคอร์รัปชั่น เขาจับได้มันก็ วินาศ, จะไปทำอย่างนั้นทำไม.

หลงร่อยในความสุุจะพินาศ.

มนุษย์เราทำผิดส่วนมาก เพราะว่าหลงในความสุุ หลอกช่วยไปกิติกุ ช่วยพากันไปกิติกุว่า ความวินาศความ เสื่อมเสีย ความเป็นทุกข์ของมนุษย์ทั้งหมดทุกคนที่มันมี ชนชนิกนั้น เพราะมันหลงในความสุุหลอกๆ : หลงใน รสของความสุุหลอกๆ กามารมณ์ทางเพศ เรียกว่าความ เอร็ดร่อยทางอายตนะ; ถ้าค้ำมันแปลกหู ไม่เคยฟัง

ก็ช่วยฟังช่วยจำไว้ด้วยว่า ทางอายตนะ. ความเอร็ดอร่อยทางอายตนะ คือความเอร็ดอร่อย ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางผิวหนัง ทางจิตใจ, ๖ ทางนั้นแหละ เขาเรียกว่า อายตนะ, หลงใหลในความเอร็ดอร่อยทางอายตนะ แล้วมันติดยิ่งกว่ายาเสพติด, มันก็ยอมจ่ายเงิน จนเงินเดือนไม่พอใช้จะต้องคอร์รัปชั่น.

ออร์่อยทางตา มันก็ซื้อเครื่องแต่งตัวเครื่องประเทืองผิว เครื่องอะไรต่าง ๆ, ทางหู ก็สร้างสิ่งไพเราะขับกล่อม, ทางจมูก ก็สร้างกลิ่นหอม, ทางลิ้น ก็กินออร์่อย, ทางผิวหนัง ก็สร้างความบำรุงบำเรอทางผิวหนัง ทางความนึ่มนวล ทางความยวนกิเลส, ทางจิต ก็เพ้อฝันไปในเรื่องวิมานในอากาศ. นี่เรียกว่าหลงใหลในความเอร็ดอร่อยทางอายตนะ ยิ่งกว่ายาเสพติด; อันนี้ยิ่งกว่ายาเสพติดนะ, แล้วหลงมาก หลงกันทุกคนก็ว่าได้.

ยาเสพติดยังบางคน แต่ หลงความออร์่อยทางอายตนะนี้จะว่าทุกคนก็ได้ ตามมากตามน้อย; แต่คนที่หลงเต็มที่ก็มีอยู่มากเหมือนกัน; แล้วไปเกิด คนพวกนั้นไปติดอยู่ในอก ทั้งนั้น ที่มันหลงใหลในความเอร็ดอร่อยทาง

อายตนะ. มัน จะมีอาการเหมือนกับว่านรกเข้าไปสู่มอยู่ใน
 ในจิตใจ คือความเร่าร้อนมีคัมภีร์ร่ำมอมงสู่มอยู่ในจิตใจ,
 บังคับไม่ได้ก็ต้องคดโกง ต้องคอร์รัปชัน แล้วก็ต้องวินาศ
 ในทางสังคม; อย่าไปเอาของมันเลย.

เรื่องมันก็ลำบากเหมือนกันแหละ ที่ว่าทุกคน
 ชอบความอโรย เพราะถูกกระทำให้เป็นอย่างนั้นมา
 ตั้งแต่เล็ก ๆ คนเลี้ยงเต็กเขาชอบประคบประหงม ให้
 เต็กได้รับความเอร็ดอโรย, สนุกสนานที่สุด จนเต็กเสีย
 นิสัย, บังคับไว้ไม่ได้ แล้วก็เอาความอโรยยิ่งขึ้นไปอย่าง
 ไม่มีขอบเขต. คนตกเป็นทาสของกิเลส; เป็นทาสของกิเลส
 บุษาคความอโรยทางอายตนะ มันก็เป็นทุกข์จนตายแหละ;
 แม้จะร่ำรวยสักเท่าไร มันก็เป็นทุกข์อยู่นั้นแหละ. ถ้าคน
 เป็นทาสของความเอร็ดอโรยทางอายตนะ หรือทางกิเลส เขา
 จะใช้เงินมาก ๆ บำรุงบำเรอทางอายตนะ มันก็ยังเป็นทุกข์อยู่
 นั้นแหละ; เพราะว่า กิเลสตัณหา มันอึดไม่ป็น; รู้ไว้
 เตอะว่า กิเลสตัณหา มันอึดไม่ป็น, ยิ่งบำรุงบำเรอ มันก็ยิ่ง
 อยากรมาก, บำรุงบำเรอ มันก็อยากรมาก มันอึดไม่ป็น, จะ
 ใช้เงินชั่วโงงละล้านบำรุงบำเรอกิเลสตัณหา มันก็อึดไม่ป็น,

มันก็ร้อนอยู่นั้นแหละ. ฉะนั้น ที่ว่าจะเย็นเป็นสุขนั้น มัน
ไม่ต้องบำรุงกิเลสตัณหาต่างหาก.

เลิกหลงความอร่อย ปฏิบัติเพียงตามธรรมชาติ.

ฉะนั้น เราอย่าไปหลงในความอร่อยเลย, รู้ธรรมะ
กันเสียบ้าง ออกสำหมาแต่ที่ไกล ขอให้รู้ธรรมะกันเสียบ้าง คือ
รู้ว่า ความอร่อยนั้น มันเป็นเพียงความรู้สึก แก่ระบบ
ประสาทตามกฎของธรรมชาติ. ความไม่อร่อยมันก็คือ
ความรู้สึกแก่ระบบประสาทตามกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ. ทั้ง
นั้นจึงเหมือนกันในข้อที่ว่า มันเป็นความรู้สึกแก่ระบบประ-
สาท ตามกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ : ทางหนึ่งมัน อร่อยแก่
ประสาท ถูกแก่ประสาท มันก็หลงรัก, อันหนึ่งมัน ไม่
อร่อยก็หลงเกลียด; ฉะนั้น ทั้ง หลงรัก และ หลงเกลียด
มัน โง่เท่ากัน, มันโง่เท่ากัน, ไปหลงในสิ่งที่เกิดแก่ระบบ
ประสาท ตามกฎเกณฑ์ของธรรมชาติเสมอกัน เรียกว่าหลง
เท่ากัน.

อร่อยก็รู้ว่าเออ, นี่มันอร่อย; ถ้าเผชิญได้กินของ
อร่อย ก็รู้ว่านี่อร่อยก็แล้วกัน อย่าไปหลงรัก มันก็ไม่ทำ

อะไรเอา. นี่ไม่อร่อย ก็เอ้อ, ไม่อร่อย, อย่าไปหลงเกลียด
มันให้มันโง่ทำไม. ไปหลงรักในความอร่อยมันก็โง่, ไป
หลงเกลียดในความไม่อร่อยมันก็โง่. ฉะนั้น อย่าไปหลงทั้ง
ในความอร่อยและในความไม่อร่อย; รู้ว่ามันเป็นอย่างนั้น
เราควรจะกิน, จะหาจะกินแต่ในทางที่มันถูกมันควร ที่มัน
เป็นประโยชน์แก่ร่างกายดีกว่า, อย่าไปหลงความอร่อย
มันจะสร้างกิเลสตัณหาไม่รู้จักจบ, มันจะทรมานใจไม่รู้
จักจบ. เคี้ยวอร่อยก็ หลงรัก, ไม่อร่อยก็ หลงเกลียด,
มันก็ ทรมานใจด้วยกันทั้งนั้นแหละ, เฉย ๆ อยู่ดีกว่า, อยู่
ในสภาพกลาง ๆ ดีกว่า.

ฉะนั้น ช่วยสอนลูกสอนหลาน อย่าให้บูชาความ
เอร็ดอร่อยกันนัก; ถ้าเขารู้จักเรื่องนั้นมาตั้งแต่เล็ก ๆ แล้ว
จะมีประโยชน์มาก. เคี้ยวให้พ่อแม่มันนั่นแหละตัวการ ไปทำ
ให้เด็ก ๆ มันหลงในความเอร็ดอร่อย, สนุกสนานมากเกินไป,
จนในที่สุดมันเป็นอันตรายแก่เด็ก ๆ ของเรานั้นเอง คือทำให้
เขาโง่ หลงรักหลงเกลียด, หลงรักหลงเกลียดหลงโกรธอะไร
สลัดกันอยู่เรื่อยไป, ไม่มีความสุข. บอกให้เขารู้ว่า อร่อย
ก็แค่รู้สึกทางประสาท, ไม่อร่อยก็แค่รู้สึกทางประสาท. อร่อย

ก็ไม่ดีใจ, ไม่อ้อยก็ไม่โกรธแค้นขี้ใจ, ควรจะอย่างไร ก็ทำอย่างนั้น.

อยากจะกินของอ้อยก็ได้, ไปหามากิน, กินเข้าไป รู้สึกอ้อย, อย่าไปหลงกับมัน. อย่าไปหลงมัน มีเท่านั้นเอง; อ้อยก็เลิกกัน, อ้อยก็แล้วไป, อ้อยก็แล้วไป อย่างนั้นมันจะไม่สร้างกิเลส; แล้วมันก็จะไม่หลงหาสิ่งเอรีต อ้อยมาบำรุงบำเรออะไรกันนัก, ปล่อยไปตามธรรมชาติ. บางเวลามันก็พบกันเองแหละของอ้อย, บางเวลามันก็พบกันเองของไม่อ้อย, แต่จิตคงที่ปกติอยู่เสมอ ตั้งหน้าตั้งตา ทำการงานในหน้าที่ ดีกว่าที่จะมามัวหลงกับเรื่องความอ้อย หรือ ความไม่อ้อย.

หน้าที่ที่จะต้องประพฤติปฏิบัติ : อย่าไปหลง ในความรู้สึกที่เกิดขึ้นแก่ระบบประสาท ตามธรรมชาติ, ตามธรรมชาติ ให้รู้ไว้ให้ดี ว่ามี ธรรมชาติ, มีกฎของธรรมชาติ, มีหน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ เราต้องรู้จักมันให้ดี ๆ. อย่าไปหลงสิ่งที่มันเกิดอยู่ตามธรรมชาติเลย. เราควรจะได้ประโยชน์อะไร จะทำอย่างไรก็ทำซี; อย่าไปหลงอยู่กับนั่นกับนี่ ซึ่งไม่มีความเจริญ แล้วก็ทรมานใจอยู่ตลอดเวลา.

อย่าทำผิดเมื่อมีผัสสะ.

จะพูดให้ถึงตัวธรรมะในบาลีสักหน่อย เกรงว่าบางคนจะหลับเสียก่อนละมัง, คุณบางคนก็เตรียมจะหลับอยู่แล้ว; คือว่า พระบาลีนั้นก็หลักว่า อย่าทำผิดเมื่อมีผัสสะ, ฟังไม่เข้าใจใช่ไหม? อย่าทำผิดเมื่อมีผัสสะ มีผัสสะอย่างไร? เมื่อไร? ก็ยังไม่รู้ละมัง ต้องทำให้ถูกต้องเมื่อมันมีผัสสะ.

ผัสสะ นั้นก็คือการกระทบ : ตากระทบรูปเกิดจักขุวิญญาณรู้สึกต่อรูปนั้นอยู่, สามอย่างนั้นมันทำงานร่วมกันอยู่ ตา — รูป — แล้วก็จักขุวิญญาณสามอย่างนี้ ทำงานกันอยู่ เรียกว่าผัสสะ. พูดให้สั้นๆ เมื่อตาเห็นรูปนั้นเองเรียกว่าผัสสะ แต่มันมีจักขุวิญญาณ ที่เป็นเครื่องรับรู้รูปนั้น นี้เรียกว่าขณะผัสสะ.

เมื่อหูได้ฟังเสียงเกิดโสตวิญญาณ — รู้เสียงสัมผัสเสียงอยู่ นี้ก็เรียกว่าผัสสะทางหู.

เมื่อ จมูกได้กลิ่น มันก็เกิด ฆานะวิญญาณ — วิญญาณทางจมูก, จมูกกับกลิ่นกับวิญญาณทางจมูก ทำงานร่วมกันอยู่ รู้ว่ากลิ่นอะไรอย่างไร นี้เรียกว่าผัสสะทางจมูก.

ทางล้นเมื่อได้กินของ คือ ล้นได้สัมผัสของ ที่เกี่ยว
กินอยู่ ก็เรียกว่า ชิวหาวิญญาณ เกิดขึ้น, รัสสนันอยู่ นี้เรียก
ว่าผัสสะทางล้น.

เมื่อผิวหนังได้ประสบกับสิ่งที่มากระทบผิวหนัง
นี้มนวลก็ตี หยาบคายแข็งกระด้างก็ตี อะไรก็ตี, นี้ ผิวหนัง
นี้มันก็กระทบกับสิ่งที่มากระทบกับผิวหนัง แล้วก็เกิด กาย
วิญญาณ รัสสิกอันนี้; นี้ก็เรียกว่าผัสสะทางเนื้อหนัง ทาง
ร่างกาย.

หรือว่า ใจระลึกรู้ก็คิด ถึงสิ่งใดอยู่ มันก็เกิด มโน
วิญญาณ รัสสิกสิ่งนั้น นี้เรียกว่ามโนสัมผัส คือผัสสะทางใจ.

มัน มีผัสสะ ทางตา ผัสสะ ทางหู ผัสสะ ทางจมูก
ผัสสะ ทางล้น ผัสสะ ทางผิวกาย ผัสสะ ทางจิตใจ ๖ ผัสสะ
ทั้ง ๖ ผัสสะนี้เรียกว่าผัสสะ; อย่าทำผิดเมื่อมีผัสสะจะไม่
เกิดความทุกข์, ถ้าทำผิดเมื่อเกิดมีผัสสะ จะมีความทุกข์.

ทำผิดเมื่อมีผัสสะนี้ ก็คือไปหลงรัก ไปหลง
เกลียด เข้านั่นเอง : เมื่อตาเห็นรูปที่น่ารักมันก็หลงรัก, เมื่อ
ตาเห็นรูปที่ไม่น่ารักมันก็หลงเกลียด, มันก็หลงรักหรือหลง
เกลียด; อย่างนี้เรียกว่าทำผิดทางผัสสะ จะต้องเกิดความ

ทุกข์ ที่ทางตา. ที่นี้เขาเรียกว่าสวาก็สวายุชิ ก็อย่าไปหลงรัก
กับมัน, หนีไม่สวาก็ไม่สวายุชิอย่าไปหลงเกลียดกับมัน. รู้แต่
ว่าเราจะต้องทำอะไรกับเรื่องเหล่านี้, หรือไม่ต้องทำอะไร;
ถ้าต้องทำอะไรก็ทำ, ไม่ต้องทำอะไรก็ไม่ทำซี, อย่าไปหลงรัก
ที่มันสวาย, อย่าไปหลงเกลียดที่มันไม่สวาย, มันจะเป็นทุกข์
มันเป็นความหลง มันเป็นคนบ้า. เกี่ยวหลงรักเกี่ยวหลง
เกลียด, เกี่ยวหลงรักเกี่ยวหลงเกลียด เกี่ยวทางตา เกี่ยวทางหู
เกี่ยวทางจมูก เกี่ยวทางลิ้น เกี่ยวทางกาย เกี่ยวทางใจ, มีแต่
เรื่องหลงรักและหลงเกลียด นั่นแหละมันเป็นความทุกข์.

อย่าไปหลงรักหลงเกลียดทางใด ๆ หมด มันจะไม่มี
ความทุกข์เกิดขึ้นได้. เพราะถ้ารัก เกิดเวทนาหลงรัก แล้ว
มันก็เกิดตัณหา เกิดความอยาก มันก็ยึดมันเป็นตัวกู-ของกู
มันก็หนักอกหนักใจ แล้วมันก็เป็นทุกข์เพราะสิ่งที่รัก. ถ้า
ว่ามันไม่น่ารักก็ไม่น่ารักซี; ไม่หลงเกลียดไม่เกิดความอยาก
ที่จะหนี หรือจะฆ่า, หรือจะทำลายอะไรกับใคร, ไม่กระวน
กระวายอะไร, ไม่รำคาญอะไร, เพราะเราไม่หลงเกลียดอะไร.
บังคับจิตใจให้ได้ อย่างนี้ อย่าทำผิดเมื่อมีผัสสะ ก็จะไม่
เป็นทุกข์; บังคับไม่ได้, ทำผิดเมื่อมีผัสสะมันก็ต้องเป็น

ทุกข์; จะเป็นทุกข์หรือจะไม่เป็นทุกข์ ก็เพราะว่าทำผิด
หรือทำถูก เมื่อผัสสะ.

ทุกวัน ๆ เรามีผัสสะกันทุกวัน ๆ ตลอดเดือนตลอดปี
ตลอดชีวิต เรามีผัสสะ ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ แล้ว
วันหนึ่งมันมีได้หลาย เพราะมันทั้งทางตา ทางหู ทางจมูก
ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ ทั้ง ๖ อย่าง, เรื่องนั้นแล้วเรื่องนั้น,
เรื่องนั้นแล้วเรื่องโน้น, ไม่มีเรื่องอะไรก็ไปเอาเรื่องเก่า ๆ มาคิด
มันก็ผิด แล้วมันก็เป็นทุกข์.

ประโยชน์เป็นหัวใจในพระไตรปิฎก ในพระพุทธ
ศาสนา ที่พระพุทธเจ้าท่านได้ตรัสไว้ ว่าหัวใจธรรมะทั้งหมด
ก็คือ อย่าทำผิด เมื่อมีผัสสะ มันจะเป็นทุกข์; ทำให้ถูก
ให้ตรงเรื่อง ให้ฉลาดมันก็จะไม่เป็นทุกข์. เมื่อมีผัสสะมา
กระทบตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ก็ตาม เราต้องฉลาด, ฉลาด
ต้องรอบรู้ ว่า อย่างไร ทำไม่; แล้วอย่าไปทำผิดกับมันเป็น
อันขาด คือ อย่าไปหลงรักและหลงเกลียดมันนั่นเอง มันก็ไม่มี
เรื่องที่จะเกิดกิเลสต้นหาอะไรให้เป็นความทุกข์.

เมื่อต้องทำอะไรก็ทำไปซี; อย่าไปทำด้วยความ
เกลียดและความรักซี, ก็ทำไปอย่างสติปัญญาอย่างมีเหตุผล

การงานมันก็ล่องไปด้วยดี. ถ้าไปทำด้วยความเกลียด
หรือความรักแล้ว มันลำเอียงแล้ว, มันจะลำเอียงแล้ว
มันจะไม่ถูกต้อง; ต้องทำด้วยจิตใจที่เป็นอิสระเสมอ.

ขอให้เรารู้ว่า หัวใจธรรมะ, หัวใจพระศาสนา
หัวใจของพระธรรมทั้งหมดมีอยู่ ๒ ประโยชน์เท่านั้น ถ้าทำผิด
เมื่อมีผัสสะจะเป็นทุกข์, ถ้าทำถูกเมื่อมีผัสสะจะไม่เป็น
ทุกข์, มีเท่านั้นเท่านั้น. อุตส่าห์มาเสียค่ารถไฟมาตั้งหลาย
บาท มาเหน็ดเหนื่อยเสียเวลา เสียจะไม่ได้อะไรนะจะบอก
ให้รู้ ว่านั่นแหละคือ หัวใจของพระพุทธศาสนา ที่พระพุทธ
เจ้าท่านได้ตรัสไว้เป็นหลัก. ในพระไตรปิฎกทั้งหมด
ทั้งสิ้น ก็สรุปรวมไว้ได้เพียงเท่านั้น : อย่าทำผิด คือ
อย่าโง่ และ ทำผิดเมื่อมีผัสสะ, ไปหลงรักหลงเกลียดหลง
โกรธ; ที่เราเห็นโง่กันอยู่ตลอดไป จนกระทั่งเลวร้าย
อันธพาลเลวร้าย ทำอาชญากรรมเลวร้าย ก็เพราะมันหลง
ในเรื่องของผัสสะ.

อย่าทำผิดเมื่อมีผัสสะ ปัญหาก็ไม่เกิดและไม่
เป็นทุกข์. ถ้าทำผิดเมื่อมีผัสสะจะเกิดปัญหายุ่งยากไปหมด
แล้วก็จะต้องเป็นทุกข์ ไม่มีใครช่วยได้คอก ให้เทวดาพระเจ้า

ที่ไหนมาช่วยก็ไม่ได้ออก. ถ้าทำผิดทางผัสสะแล้วก็ต้อง
 เป็นทุกข์, ถ้าทำถูกทางผัสสะแล้วจะไม่มีทุกข์, ไม่ต้องเอา
 พระเจ้าเทวดาผีसाงที่ไหนมาช่วยดอก นั้นมันคนบัญญัติอ่อน
 ไปฟังไปอ่อนนอนผีसाงเทวดาให้ช่วย นั้นมันยกไว้ให้คน
 บัญญัติอ่อน. ถ้าใครอยากเอาบัญญัติอ่อนก็เอาซิ, เอาอย่าง
 นั้นแหละ ไปหวังฟังผีसाงเทวดาอะไรก็ไม่รู้ มาช่วยอย่าให้
 เป็นทุกข์, ไว้ให้คนบัญญัติอ่อน ใครอยากบัญญัติอ่อนก็
 เอาอย่างนั้นก็แล้วกัน. แต่พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า ถ้า
 จะไม่ให้ เป็นทุกข์ ต้องอย่าทำผิดเมื่อมีผัสสะ; ถ้าต้อง
 การมีความสุข ไม่มี ความทุกข์ ก็ให้ทำถูกต้องเมื่อมีผัสสะ,
 ไม่เกี่ยวข้องกับผีसाง เทวดา โสคชตาเคราะห์กรรมอะไรที่ไหน
 หมด, มันอยู่ที่ทำผิดหรือทำถูกเมื่อมีผัสสะที่นั่นและเดี๋ยวนี้
 เท่านั้น.

ขอให้ได้เอาความรู้^๕ถ้ายังไม่มี เอาไปทำให้มันมีขึ้น
 มา อย่าให้การศึกษา^๕มันบกพร่อง ซึ่งเราเรียกว่าการศึกษา
 ชนิดสุนัขทางค้วน เป็นการศึกษาที่ไม่เต็ม ยังบกพร่องอยู่;
 รู้แต่หนังสือกับรู้แต่ทำมาหากินอาชีพเท่านั้น, รู้แต่หนังสือ
 กับอาชีพเท่านั้น, นี้การศึกษาหมาทางค้วน. ถ้าหากไม่
 ค้วน ต้องรู้ธรรมะด้วย ว่าจะเป็นคนกันอย่างไร จึงจะ

ไม่มีความทุกข์; หนังสือก็รู้เอาชี อาชีพก็รู้, แล้วมีธรรมะ
ไม่เป็นทุกข์กันอย่างไรกันรู้ ^{นี้} การศึกษาสมบุรณ์.

ต้องเติมธรรมะ บัณฑิตจึงจะสมบูรณ์.

ฉะนั้น อาตมาจึงเรียกว่า เหมือนกับเติมธรรมะลง
ไปในชีวิตให้สมบูรณ์; พูดยุ่อย่างตรงไปตรงมา คุณอยาก
จะโกรธก็โกรธ ว่าถ้าคนมีความรู้แต่หนังสือกับอาชีพแล้ว
ชีวิตนั้นมันยังโพรงอยู่ไม่เต็ม. เอาอะไรเติมให้เต็มละ?
เอาความรู้ธรรมะที่ยังขาดอยู่นั้นแหละเติมให้เต็ม ให้รู้
ว่าปฏิบัติธรรมะอย่างไร จึงจะไม่เป็นทุกข์.

เดี๋ยวนเรามีความรู้หนังสือและอาชีพอยู่แล้ว แต่มัน
ยังกลงอยู่ในส่วนที่ว่า ธรรมะจะกำกับชีวิตอย่างไรนั้น
ไม่มี. นี้น่าที่ก็เหมือนกัน มาเติมส่วนนั้นแหละให้มันเต็ม.
ห้องนั้นมันยังไม่เต็ม; สองห้องแรกมันเต็มแล้ว รู้หนังสือ
แล้ว รู้อาชีพแล้ว แต่ห้องที่สาม คือรู้ธรรมะสำหรับจะไม่
เป็นทุกข์นั้นยังไม่มี มันยังพร่องอยู่ จึงมาเติม, จึงเหมือนกับ
ว่ามาเติมชีวิตให้เต็ม ในส่วนที่ยังพร่องอยู่ คือ ธรรมะ,

เติมธรรมะลงไปในชีวิต ให้ชีวิตเต็มทั้ง ๓ ส่วน : ทงรู
หนังสือ, ทงรูอาชีพ, และทงมีธรรมะ.

เดี๋ยวนั้นเมื่อกระทรวงเขาไม่ได้สอน เราก็หาเอาเองสิ
อย่างที่มาที่นั้นก็เห็นได้ชัดว่า มาหาเอาเองนอกหลักสูตรกระ-
ทรวง. ถ้าว่ากระทรวงเขาให้สอนให้มีกิตติ ก็สะดวกก็เรียน
กันในโรงเรียนก็ได้; เข้าใจว่าต่อไปกระทรวงคงจะขยาย
หลักสูตรออกมาให้ถึงส่วนนี้ คือ ให้เรียนธรรมะขึ้นอีกส่วน
หนึ่ง, ให้เป็นการศึกษานิตินิตี ชนิดเต็ม, ไม่ใช่ศึกษาหมา
ทางตัวน.

พูดตะโกนมาทงทางวิทยุ ทงทางหนังสือไม่รู้กี่สิบ
ครั้งแล้ว, ว่าการศึกษาของชาติ ของโลกนี้ ยังเป็นการศึกษา
หมาทางตัวน; ฉะนั้นคนในโลกจึงเป็นโรคประสาทกันมาก
ขึ้น, เป็นบ้ากันมากขึ้น, เป็นอาชญากรรมกันมากขึ้น อะไร
กันมากขึ้น, เพราะการศึกษามันเป็นหมาทางตัวน; ฉะนั้น
เมื่อใดการศึกษามันเต็ม สิ่งเหล่านั้นมันก็จะหมดไป. ถ้า
มีศีลธรรมอยู่ในบุคคล ความเลวร้ายในกรุงเทพฯ อย่าง
ที่มอยู่เดี๋ยวนั้น จะไม่มี; ช่มชืดก่อนฆ่า, ฆ่าแล้วช่มชืด มัน
เลวร้ายที่สุดของมนุษย์ มันจะไม่มี ถ้าว่ามันมีการศึกษาทาง
ศีลธรรมที่เต็ม.

ขอให้เราถือว่า การเติมธรรมะลงไปในชีวิตของเราให้เต็มนี้ เป็นความดีอย่างยิ่ง; ไม่มีอะไรดีกว่าแล้วดีกว่ามีเงินเดือนเพิ่มสักสิบชั้น, เติมชีวิตด้วยธรรมะนี้ลงไปให้ชีวิตมันเต็มไปด้วยธรรมะ ดีกว่าได้เลื่อนชั้นเงินเดือนสัก ๑๐ ชั้น ถ้าสอนลูกศิษย์ลูกหา นักเรียนของเรา ให้รู้ธรรมะนี้แหละเป็นบุญกุศลอย่างยิ่ง สมกับที่ว่าเราเป็นครู มีบุญคุณเหนือคนในโลก เพราะว่าครูทำให้คนรู้, แล้วก็เป็นคนที่เป็นคนที่ดี เป็นโลกที่ดี; โลกจะดีหรือจะเลวก็เพราะว่าครูสอนคนให้ดีหรือให้เลว.

เด็ก ๆ นั้นสร้างโลก แต่ว่าเด็กจะมีปัญญาสร้างที่ไหนละ; มันก็แล้วแต่ครูสอนไปอย่างไร ถ้าครูสอนดีทำให้เป็นเด็กดี เขาก็สร้างโลกดี; ครูสอนไม่ดีเขาเป็นเด็กเลว มันก็สร้างโลกเลว. ฉะนั้น โลกอนาคตจะดีหรือจะเลว มันก็ขึ้นอยู่กับที่ครูนั้นสอนดีหรือไม่ดี. ถ้าครูสอนดีก็เป็นครูที่สร้างโลก มีบุญอันใหญ่หลวง เป็นปูชนียบุคคล. คำว่าครูนี้แปลว่าผู้เปิดประตูทางวิญญาน ให้สัตว์โง่ ๆ ออกมาเสียจากคอกแห่งความโง่ คอกเล้าที่เหม็นที่มีคอก ที่สกปรกที่อะไรต่าง ๆ ซึ่งสัตว์มันถูกกักขังอยู่ในนั้น. ๕ ครูเป็น

ผู้เปิดประตูให้ออกมาเสียจากคอกชนิดนั้น ; ดังนั้นครูจึงเป็น
ปูชนียบุคคล.

ขอให้เราสามารถทำหน้าที่เปิดประตูให้ลูกเล็กๆ ของ
เราออกมาเสียจากคอกแห่งความโง่ ความทุกข์ ความมืด กิเลส
ทั้งหลาย แล้วเราก็เป็นครูปูชนียบุคคล ได้สิ่งสูงสุด มีค่า
ที่สุด, ไม่ใช่เงินเดือนเล็กๆ น้อยๆ ที่เยียวชีวิต น้เป็นของ
เล็กน้อย. คุณค่าสูงสุดของครู ก็คือได้ทำให้โลกดีขึ้น
ให้คนเป็นเด็กดีสร้างโลกที่ดี, ให้เป็นเหมือนกับว่าครูเป็น
ผู้สร้างโลกที่ดี โดยใจความก็คือ เปิดประตูให้สัตว์ออกมา
เสียจากความโง่ มาเป็นสัตว์ที่ฉลาด, แล้วก็ช่วยกันสร้าง
โลกที่ดี.

นี้อาตมาตั้งใจจะพูดอย่างนี้ สำหรับท่านทั้งหลาย
ที่อยู่ค้ำมาจากที่ไกล มาด้วยความหวังว่าจะศึกษาธรรมะ ;
แล้วธรรมะก็มีอย่างนี้แหละ มี ๔ ความหมายอย่างที่ว่า
แล้ว ความหมายที่สำคัญ ก็คือหน้าที่ของมนุษย์อย่างถูก
ต้อง. เดียวนี้เรายังไม่ได้ทำหน้าที่ของมนุษย์อย่างถูกต้อง
เรียกว่ามันยังพร่องอยู่ เพราะเราไม่รู้ ฉะนั้นเราจึงมาเติม

เติมให้รู้ แล้วทำให้เต็ม, อย่าให้มีข้อบกพร่องในหน้าที่ของ
มนุษย์เลย.

ครู^{นี้} ในส่วนที่เป็นเรื่องของตัวเอง ก็ทำตัวเองอย่า
ให้เป็นทุกข์เลย, ส่วนที่เป็นหน้าที่เกี่ยวกับลูกศิษย์ลูกหา
ก็สอนลูกศิษย์ลูกหาให้รู้จริง, ให้ลูกศิษย์ลูกหาเหล่านั้นพ้นจาก
ความทุกข์ด้วย. ฉะนั้น ครูจึงช่วยทั้งตัวเองและช่วยทั้งลูก
ศิษย์ลูกหา ซึ่งเป็นคนสร้างชาติและสร้างโลก, เราก็พลอย
มีส่วนบุญกุศล ในการสร้างโลกให้งดงามให้น่าอยู่. เมื่อ
ความรู้ส่วนนี้มันบกพร่องอยู่ เราก็เติมให้มันเต็ม, จึงพูดว่า
มาที่สวนโมกข์^{นี้} เหมือนมาเติมชีวิตให้เต็มด้วยธรรมะที่ยัง
พร่องอยู่, หรือว่าเติมธรรมะที่ยังพร่องอยู่ลงไป ในชีวิตให้มัน
เต็ม แล้วก็ได้ผลเกินค่าเหลือที่จะเกิน เกินค่ารถไฟ เกินค่า
เวลา เกินค่าอะไรต่างๆ, จะได้กำไรมหาศาล มีธรรมะเป็น
กำไร มีบุญกุศลเป็นกำไร ซึ่งมันยิ่งกว่าเงินกว่าทอง.

^{นี้}เราพูดกันในฐานะที่ว่าเป็นพุทธบริษัท พวกกัน^{นี้}
เพื่อจะได้ช่วยกันทำสิ่งที่สนองพระพุทธประสงค์. พระพุทธ
องค์ทรงประสงค์ว่า ให้เรา^{นี้}ช่วยกันทำให้ธรรมะยังอยู่

ในโลก, ให้เป็นประโยชน์แก่สัตว์โลกทั้งเทวดาและมนุษย์. เราก็ตองช่วยกันซิ, ช่วยกันทำให้ธรรมะมีอยู่ในโลก เพื่อเป็นประโยชน์แก่สัตว์โลกทั้งเทวดาและมนุษย์.

อาตมาจึงแสดงความยินดีแก่ท่านทั้งหลาย เหมือนได้กล่าวคำแรกพูดว่า ขออนุโมทนาในการที่ท่านทั้งหลายมาที่นี่ด้วยความหวังว่า จะเติมธรรมะลงไปในชีวิตนั้นให้เต็ม, ให้เป็นชีวิตที่สามารถสร้างสรรค์สิ่งที่มีประโยชน์อย่างสูงสุด ตรงตามพระพุทธประสงค์, รักษาธรรมะนี้ไว้ให้ยังมีอยู่ในโลก เพื่อประโยชน์แก่คนในโลกทั้งเทวดาและมนุษย์.

การบรรยายนี้มันก็พอแก่ความประสงค์แล้ว, ขอให้ท่านทั้งหลายกำหนดจดจำให้ดี เข้าใจ. พอเห็นว่าอันนี้รอดได้ช่วยได้ แล้วประพฤติกะทำอย่างยังให้สุดความสามารถ ในฐานะที่เป็นหน้าที่ของมนุษย์, เอาธรรมะมาประพฤติปฏิบัติเพื่อประโยชน์แก่ความเป็นมนุษย์ของตน ให้เจริญอยู่ด้วยธรรมะ, มีความสุขอยู่ทุกทีพาราตริกาลเทอญ.

การฟังผู้อื่น.

อื่นฟังท่าน ฟังได้ แต่บางสิ่ง
เช่น ฟังฟัง ผ่านเกล้า เล่าอยู่หัว
หรือฟังเรื่อง คนใช้ คนดูแลตัว
ใช้ ค. = ฟัน ฟังตัว ไม่เหลืออะไร.

ตั้งอกตั้งใจ ฟังเกิดมี ที่ ฟังฟัง
ไม่ผิดที่ ฟังดูฟัง ฟังเขา ฟัง
ที่ ฟัง ฟังตัว, ฟังตัวไม่
แล้วจะ ได้ ฟัง ฟัง ฟังตัว.

ฟังผู้อื่น ฟังได้ แต่บางนอก,
ท่านฟังแต่ ก. ล. ม. หรือ ฟ. ส. อ.
ตั้งอกตั้งใจ ฟังเรื่อง ฟัง, ฟ. อ.
ที่, ฟ. ฟ. ฟังได้ ไม่ตกผล.

จะตกผล หรือว่า จะตกผล
ท่านตั้งอก ตั้งใจ ฟังในมาจะ สม
ท่านไม่ ฟัง, ฟัง ฟ. ฟ. ฟ. :
จะตกผล ฟังแล้ว ไม่เข้าใจ ๕

Dr. S. S. S.

รายชื่อหนังสือ ชุดลอยปฐม

อันดับ	เรื่อง	พิมพ์ครั้งที่	อันดับ	เรื่อง	พิมพ์ครั้งที่
๑.	คู่มือมนุษย์	๘	๒๘.	โลกพระศรีอารยอยู่แค่ปลายมูก ๒	
๒.	ศิลปะแห่งการดู ด้วยตาทุกสัมผัสปัญหา	๑	๒๙.	การทำงานเพื่องาน	๑
๓.	ศิลปะแห่งการมีพระพุทเจ้า อยู่กับเนื้อกับตัว	๑	๓๐.	สันโดษไม่เป็นอุปสรรค แก่การพัฒนา	๑
๔.	ธรรมะสำหรับคนเกลียดวัด	๑	๓๑.	ปฏิจจนสมบัติาคืออะไร?	๑
๕.	ธรรม ๒๔ เหลี่ยม (มีภาษาจีน)	๔	๓๒.	เค้าเงื่อนของธรรมะ และ อิทธิปัจจัยดา	๑
๖.	พูดกับแฉะ	๑	๓๓.	การอยู่ด้วยปัจจุบัน ไม่มีอดีต ไม่มีอนาคต	๑
๗.	ศีลธรรมกลับมา ตอนที่ ๑	๒	๓๔.	พุทธศาสตร์ กับ โสยศาสตร์	๑
๘.	เห็นธรรมชาติ คือเห็นความเป็นเช่นนั้นเอง	๑	๓๕.	อานาปานสติภาวนา(มีภาษาจีน)๒	
๙.	ธรรมโอสถสำหรับโลก	๑	๓๖.	อิทธิปัจจัยคำในฐานะ สิ่งสูงสุดแห่งพระพุทธศาสนา	๑
๑๐.	ความมีสุขภาพอนามัยทางจิต	๒	๓๗.	นรกกับสวรรค์	๑
๑๑.	ปรมัตถธรรมคำกลอน	๑	๓๘.	ดับทุกข์สิ้นเชิง	๑
๑๒.	นิพพานที่นั่นและเดี๋ยวนี้	๒	๓๙.	มรดกธรรมคำกลอน	๑
๑๓.	ธรรมพระบีใหม่	๓	๔๐.	ทิศทั้งหก	๑
๑๔.	ตดตาช่วยได้	๑	๔๑.	ฟ้าสว่างทางธรรมโมฆณี	๒
๑๕.	ศีลธรรมกลับมา ตอนที่ ๒	๑	๔๒.	ฟ้าสว่างทางฝ่ายบรรพชิต	๑
๑๖.	ศีลธรรมกลับมา ตอนที่ ๓	๑	๔๓.	มหรสพของพระอรหันต์	๑
๑๗.	คำของครู	๒	๔๔.	ปรมัตถธรรมกลับมา ตอน ๑	๑
๑๘.	พระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงเป็นกัลยาณมิตร	๑	๔๕.	เช่นนั้นเอง	๑
๑๙.	ถอยหลังเข้าคลองกันเกิด	๑	๔๖.	ความสะอาด ความสว่าง ความสงบ	๑
๒๐.	การเก็บความโกรธใส่ถังฉาง	๒	๔๗.	อะไรๆ ในชีวิตสักแต่ว่า เป็นเรื่องของจิตสิ่งเดียว	๑
๒๑.	การปรุงเป็นทุกอย่างยัง การดับเป็นสุขอย่างยิ่ง	๑	๔๘.	ปรมัตถธรรมกลับมา ตอน ๒	๑
๒๒.	อาหารหล่อเลี้ยงใจ	๒	๔๙.	ศิลปะสำหรับการมีชีวิตอยู่ในโลก	๑
๒๓.	ปัญญากิริยาวัตถุ	๑	๕๐.	พบชีวิตจริง	๑
๒๔.	พ่อแม่สมบูรณ์แบบ	๒	๕๑.	สมถวิปัสสนาสำหรับยุคปรมาณู	๑
๒๕.	อานาปานสติและดับไม่เหลือ	๒	๕๒.	ธรรมะที่ควรเติมลงในชีวิต	๑
๒๖.	ธรรมคติและธรรมคิตา	๑	๕๓.	ฟ้าสว่างทางการเมือง	๑
๒๗.	ความมั่นคงภายใน	๑			

เขียนอยู่ ด้วยจิตว่าง

คบหาด้วย อากษรจิต ด้วยจิตว่าง
ยถาสมคตงาน ไร้ซึ่งความว่าง ทากอว่างสิ้น
กึ่ง อานาหาร ว่างความว่าง ว่างใจพระกัม
ตยเสวริคสิ้น แล้วในแก้ว แต่หัวใจ

ท่งผู้ใด ว่างได้ ด้วยวา
ไม่มีที่ ทักกัน ว่างน นมอภ
"คือป:" ไร้ซึ่งจิต ว่างน
เป็น "เคล็ด" นี้ ไร้ซึ่งจิตได้ สบายใจ ๑

Phonon *Chintak*